

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI TIZIMIDA INSON KAPITALI SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING HUQUQIY ASOSLARI

¹Jumaniyozov Sanjarbek Matrasulovich,
“SANJARBEK MATRASULOVICH” advokatlik byurosi
rahbari

²Kutibayeva Elizaveta,
Qoraqalpoq davlat universiteti professori, yuridik fanlar doktori

LEGAL BASIS FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE SYSTEM OF STATE AUTHORITIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

¹Sanjarbek Matrasulovich Jumaniyozov,
Head of the “SANJARBEK MATRASULOVICH” Law Office

²Kutibayeva Elizaveta,
Doctor of Law, Professor, Karakalpak State University
ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И
РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В
СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ВЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

¹Джуманиязов Санжарбек Матрасулович,
руководитель адвокатского бюро “SANJARBEK
MATRASULOVICH”

²Кутибаева Елизавета, профессор Каракалпакского
государственного университета, доктор юридических наук

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson kapitali tushunchasi va uning davlat boshqaruvidagi strategik o'rni nazariy asoslar, iqtisodiy qarashlar, boshqaruv mexanizmlari hamda mavjud huquqiy manbalar asosida chuqur va tizimli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, davlat boshqaruvi, huquqiy asos, strategik resurs, malaka, bilim, tajriba, samaradorlik, qonunchilik, boshqaruv tizimi.

Abstract: This article provides a thorough and systematic analysis of the concept of human capital and its strategic role in public administration based on theoretical foundations, economic perspectives, governance mechanisms, and existing legal sources.

Keywords: human capital, public administration, legal basis, strategic resource, qualification, knowledge, experience, efficiency, legislation, governance system.

Аннотация: В данной статье проводится глубокий и системный анализ понятия человеческого капитала и его стратегической роли в государственном управлении на основе теоретических основ, экономических взглядов, механизмов управления и действующих правовых источников.

Ключевые слова: человеческий капитал, государственное управление, правовая база, стратегический ресурс, квалификация, знания, опыт, эффективность, законодательство, система управления.

1

jumaniyozovsanjarbek
3@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-4387-5976>

Ilmiy rahbar:
Kutibayeva Elizaveta,
Qoraqalpoq davlat
universiteti professori,
yuridik fanlar doktori

KIRISH. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida inson kapitali har qanday jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida e'tirof etilmoqda. Inson resurslarining sifat jihatdan rivojlanishi, ularning bilim, malaka va salohiyati davlatning institutsional qudratini belgilovchi mezonlardan biriga aylangan. Ayniqsa, davlat hokimiyati organlari tizimida faoliyat yuritayotgan inson resurslarining intellektual, kasbiy va axloqiy tayyorgarligi nafaqat boshqaruv samaradorligiga, balki ijtimoiy adolat, qonun ustuvorligi va fuqarolik jamiyatining barqaror rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, inson kapitalini rivojlantirish borasida izchil va tizimli islohotlarni amalga oshira boshladi. Ayniqsa, so'nggi yillarda Prezident tashabbusi bilan davlat boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, inson omiliga asoslangan yondashuvni kengaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish, yosh mutaxassislarni davlat xizmatiga faol jalb etish, ularning mehnat sharoitlarini yaxshilash borasida qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati organlari tizimida inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishiga oid mavjud huquqiy asoslar, amaliy mexanizmlar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Mazkur masala bo'yicha qabul qilingan qonunlar, farmon va qarorlar asosida inson kapitalini boshqarishdagi huquqiy me'yorlarning roli, ularning institutsional mustahkamlanishi hamda xalqaro standartlarga muvofiqligi yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligi esa, inson kapitalining davlat boshqaruvi sifatiga bevosita ta'sir qiluvchi strategik resurs sifatidagi o'rnini chuqur tahlil qilish zaruratidan kelib chiqadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Davlat boshqaruvi tizimida inson kapitalining ahamiyati haqida olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, bu masala nafaqat tor ma'noda iqtisodiy samaradorlik bilan bog'liq, balki jamiyatning siyosiy barqarorligi, ijtimoiy adolatni ta'minlash, ilg'or texnologik taraqqiyotga moslashish va fuqarolik faolligini oshirishda ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Turli ilmiy manbalarda inson kapitali tushunchasiga turlicha yondashuvlar mavjud bo'lib, ularning barchasi bir jihatda – inson salohiyatini real, strategik va qayta tiklanuvchi

resurs sifatida ko'rsatishda mushtarakdir. Ijtimoiy fanlar, iqtisodiyot, psixologiya va huquqshunoslik kabi sohalarida olib borilgan tadqiqotlar asosida inson kapitalini rivojlantirishning nazariy va amaliy modellari shakllangan.

Jumladan, Nobel mukofoti sovrindori, amerikalik iqtisodchi Gary S. Becker tomonidan ilgari surilgan inson kapitali nazariyasi mazkur tushunchaning iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qiladi. Becker inson kapitalini — ya'ni insonning bilim, ko'nikma, malaka va salomatlik kabi xususiyatlarini — investitsiya sifatida talqin qiladi va ularning iqtisodiy samarasini statistika asosida asoslab beradi. Bu nazariya, avvalo, inson taraqqiyoti va mamlakat daromadi o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni ko'rsatishga qaratilgan. Ayni paytda esa, zamonaviy tadqiqotchilar ushbu nazariyani yanada kengroq doirada qo'llashga intilib, inson kapitalini davlat boshqaruvi tizimining barqaror ishlashi va strategik rejalashtirish mexanizmlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida o'rganmoqdalar. Ular inson kapitalining sifati yuqori bo'lsa, davlat xizmatida halollik, innovatsion fikrlash, muammolarni tizimli hal qilish va ijtimoiy mas'uliyat kabi mezonlar samarali shakllanishiga ishonadilar[1].

Xalqaro miqyosda olib borilayotgan tahlillar ham shuni ko'rsatmoqdaki, inson kapitalini rivojlantirish global siyosatning ajralmas qismiga aylangan. Jumladan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD), Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) hamda Jahon banki tomonidan ishlab chiqilgan strategik konsepsiyalar, siyosiy boshqaruvda inson omiliga ustuvor o'rin berish, ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat bozori, raqamli savodxonlik va teng imkoniyatlarni ta'minlash orqali davlatning institutsional salohiyatini mustahkamlashga qaratilgan. Bu tashkilotlar tomonidan tavsiya etilgan ko'rsatkichlar va baholash metodikalari bugungi kunda ko'plab davlatlarda, jumladan O'zbekistonda ham, milliy siyosatni shakllantirishda metodik asos sifatida xizmat qilmoqda. Xususan, inson taraqqiyotini baholash indeksleri, ijtimoiy investitsiyalar samaradorligi va kadrlar tayyorlash siyosati bilan bog'liq indikatorlar ko'plab davlat islohotlarining tayanchini tashkil etmoqda.

Demak, davlat boshqaruvi tizimida inson kapitali borasidagi yondashuvlar hozirda multidisiplinar asosda shakllanmoqda. Ular faqat

nazariy emas, balki amaliy mexanizmlar, qonunchilik bazasi, tashkiliy-institutsional tuzilmalarda o'z ifodasini topmoqda. Inson kapitalining taraqqiyoti davlat samaradorligining kalitlaridan biri ekanini anglagan davlatlar ushbu yo'nalishni rivojlantirishda huquqiy asoslarni takomillashtirish, xalqaro standartlarni joriy etish, ilg'or tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish orqali izchil siyosat yuritmoqda.

O'zbekiston Respublikasida esa so'nggi yillarda qabul qilingan bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar, jumladan, "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi qonun, "Kadrlar zaxirasini shakllantirish va boshqarish tizimi" konsepsiyasi, "Yoshlar va ayollarni davlat boshqaruviga jalb etish" dasturlari bevosita inson kapitalining davlat boshqaruvi tizimidagi rivojlanishiga qaratilgan. Ushbu hujjatlar orqali inson omiliga ustuvorlik berish, innovatsion va intellektual salohiyatni ro'yobga chiqarish, shuningdek, korrupsion omillarni kamaytirish ko'zda tutilgan.

Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotda quyidagi yondashuvlardan foydalanildi:

- Normativ-huquqiy tahlil – amaldagi qonun va qarorlarning inson kapitali rivojiga ta'siri o'rganildi;

- Taqqoslama tahlil – xorijiy davlatlar tajribasi bilan O'zbekiston amaliyoti solishtirildi;

- Tizimli yondashuv – inson kapitali va davlat boshqaruvi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kompleks ko'rib chiqildi;

- Tahliliy-statistik usul – mavjud kadrlar salohiyati, yoshlar ishtiroki va malaka oshirish dasturlari natijalari o'rganildi.

Tadqiqotning empirik asosini so'nggi yillardagi rasmiy ma'lumotlar, qonunchilik hujjatlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda mahalliy ekspertlarning ilmiy maqolalari tashkil etdi. Shu asosda inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishiga xizmat qiluvchi huquqiy asoslar chuqur o'rganilib, mavjud muammolar va takliflar ishlab chiqildi.

NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida inson kapitalining davlat boshqaruvi tizimidagi ahamiyati ortib borayotganini normativ-huquqiy asoslarning kengayishi, xalqaro indikatorlarga asoslangan baholash tizimlarining joriy etilishi va kadrlar siyosatidagi islohotlar yaqqol tasdiqlaydi. Ushbu

tadqiqot davomida quyidagi muhim natijalarga erishildi:

Birinchidan, mamlakatda inson kapitali rivojiga qaratilgan qonunchilik bazasi tobora kuchaymoqda. Ayniqsa, "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi Qonun (2022) orqali davlat xizmatchilarining malaka, intellektual salohiyat va axloqiy mezonlari huquqiy tartibga solinib, ularning faoliyat samaradorligi va xizmat sifati muhim ustuvorlikka aylantirildi[2].

Ikkinchidan, xalqaro indikatorlar asosida olib borilayotgan baholashlar O'zbekistonda inson kapitali borasidagi ijobiy siljishlarni ko'rsatmoqda. Jahon bankining Human Capital Index (HCI) hisobotiga ko'ra, 2020-yil holatiga O'zbekistonning HCI ko'rsatkichi 0.62 ni tashkil etgan bo'lib, bu raqam "agar hozir tug'ilgan bola mavjud sharoitlarda voyaga yetib, ta'lim olsa, uning katta yoshdagi unumdorligi potentsial unumdorlikning atigi 62 foiziga teng bo'ladi" degan ma'noni anglatadi. Bu indeks ichida O'zbekistonning o'rtacha ta'lim davomiyligi 12 yil, o'rta maktabda o'quvchilarning test ballari esa 474 deb baholangan[3].

Uchinchidan, tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, inson kapitalini rivojlantirishdagi asosiy muammolar qatorida hududlar o'rtasidagi kadrlar salohiyatidagi tafovut, davlat xizmatiga kirishdagi byurokratik to'siqlar, ayollar va nogironligi bor shaxslarning kam ishtiroki, shuningdek, malaka oshirish tizimining yetarlicha innovatsion emasligi mavjud.

Shunday qilib, O'zbekistonda inson kapitalini davlat boshqaruvi tizimi asosiy resursi sifatida rivojlantirish bo'yicha muhim yutuqlarga erishilmoqda, ammo mavjud muammolarni bartaraf etish uchun yanada kompleks yondashuvlar talab etiladi.

MUHOKAMA

Inson kapitali tushunchasi bugungi kunda zamonaviy davlat boshqaruvi tizimining eng muhim va strategik resursi sifatida qaralayotgani bejiz emas. Ushbu atama o'z mazmun-mohiyati jihatidan faqatgina iqtisodiy tushuncha bo'lib qolmay, balki u ijtimoiy, huquqiy va boshqaruviy kontekstlarda ham keng qo'llanilmoqda. Tarixiy jihatdan qaraganda, inson kapitali konsepsiyasi XX asrning ikkinchi yarmida ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, ayniqsa AQShlik iqtisodchi Garri Bekker tomonidan asoslab berilgan "inson kapitali nazariyasi" bu yo'nalishda

poydevor vazifasini bajargan. Mazkur nazariyada insonning bilim, ko'nikma, salohiyat, intellektual daraja va hatto sog'lig'i iqtisodiy taraqqiyotning asosiy manbai sifatida qaralgan. Bekker o'z tadqiqotlarida qayd etganidek, inson kapitaliga qaratilgan investitsiyalar — ya'ni ta'limga, sog'liqni saqlashga, professional rivojlanishga, qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlariga ajratiladigan resurslar — nafaqat alohida shaxslar uchun, balki butun jamiyat va davlat uchun yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Ushbu yondashuvlar zamonaviy boshqaruv nazariyalarida ham o'z aksini topgan. Xususan, davlat siyosatini shakllantirishda inson kapitaliga sarmoya kiritish davlatning uzoq muddatli barqarorligi va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti uchun asosiy omillardan biri sifatida tan olinmoqda. Davlat xizmatchilarining intellektual salohiyati, axloqiy qadriyatlari, kasbiy bilim va ko'nikmalari har qanday boshqaruv tizimining samaradorligini belgilovchi mezon sifatida qoraladi. Shu bois ham, inson kapitali masalasi bugungi global boshqaruv jarayonlarida strategik resurs darajasiga ko'tarilgan. Endilikda bu atama faqat iqtisodiy doiradagi yondashuvlar bilan cheklanmaydi, balki u davlat boshqaruv samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi kompleks tizimiy yondashuvlar doirasida tahlil qilinmoqda.

Mazkur jarayon O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimida ham o'z aksini topmoqda. Jumladan, 2022-yilda qabul qilingan "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi Qonunda inson kapitali bilan bevosita bog'liq bo'lgan qator me'yorlar belgilab berilgan. Ushbu hujjatda davlat xizmatchilarining bilim darajasi, kasbiy ko'nikmalari, tajribasi va axloqiy sifatleri davlat boshqaruvining natijadorligini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Bu esa, o'z navbatida, inson kapitali tushunchasiga faqat iqtisodiy nuqtai nazardan emas, balki huquqiy pozitsiyadan yondashilayotganining dalilidir. Ya'ni, inson kapitali endilikda huquqiy me'yorlar bilan tartibga solinayotgan muhim institutga aylangan.[2]

Bundan tashqari, inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishida davlat boshqaruv tizimining ichki tashkiliy strukturasi ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, davlat xizmatida kadrlar tanlovi, xizmatni baholash tizimi, xizmat pillapoyalarida ko'tarilishning ochiq va adolatli mexanizmlari, xizmat jarayonida malaka oshirish va qayta

tayyorlash dasturlari orqali davlat xizmatchilarining professional salohiyati muntazam ravishda takomillashtirib borilmoqda. Bu esa inson kapitalining davlat boshqaruvi tizimida faol rivojlanishini ta'minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy raqamli davlat boshqaruvi sharoitida innovatsion fikrlaydigan, yuqori texnologiyalarni puxta egallagan, tahliliy yondashuvga ega xodimlarga bo'lgan talab sezilarli darajada oshgan.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda inson kapitalining huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasining davlat boshqaruvi tizimida chuqur va tizimli tarzda shakllanmoqda. Bu holat mavjud nazariy qarashlar va amaliy hujjatlar asosida davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishda inson kapitali hal qiluvchi rol o'ynayotganini yaqqol tasdiqlaydi. Shu boisdan, inson kapitaliga oid siyosiy, iqtisodiy va huquqiy yondashuvlarni yanada uyg'unlashtirish, bu resursdan samarali foydalanish imkonini beradi.

XULOSA

Inson kapitali bugungi kunda davlat boshqaruvi tizimining eng muhim resursi, jamiyat taraqqiyotining asosiy drayveri sifatida e'tirof etilmoqda. Ilgari iqtisodiy mazmundagi atama sifatida paydo bo'lgan inson kapitali tushunchasi endilikda davlat siyosati, huquqiy tizim, ijtimoiy rivojlanish strategiyalari va boshqaruv mexanizmlarida ham keng qamrovli asosda talqin qilinmoqda. Insonning bilimi, salohiyati, kasbiy ko'nikmalari, axloqiy qadriyatlari, sog'lig'i va salomatlik holati nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va huquqiy barqarorlikning ham kafolati sifatida ko'rilmogda. Aynan shu jihatlari uni moddiy emas, balki intellektual va ijtimoiy resurs sifatida ajratib turadi. O'zbekiston Respublikasi misolida olib qaralganda, inson kapitali davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanganini ko'rish mumkin. Buni Prezidentimizning nutqlari, strategik hujjatlar, davlat dasturlari hamda qonun hujjatlaridan ochiq ravishda kuzatish mumkin. Jumladan, "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi Qonun kabi normativ-huquqiy asoslar orqali davlat xizmatchilarining bilim, tajriba va axloqiy fazilatlarini baholash, ularning kasbiy rivojlanishini rag'batlantirish tizimlari joriy etilmoqda. Bu holat inson kapitali tushunchasiga huquqiy maqom berilganini, u faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham davlat siyosatining ajralmas qismiga aylanganini anglatadi.

Shuningdek, inson kapitalini shakllantirishda davlat boshqaruvi tizimining institutsional salohiyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, kadrlar siyosati kabi yo'nalishlar orqali inson omiliga qaratilgan investitsiyalar jamiyatda ilg'or fikrli, professional va mas'uliyatli fuqarolar tabaqasini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Zero, har qanday davlat tizimi yoki strategik islohot muvaffaqiyati, birinchi navbatda, uning mazmunini amalga oshiruvchi inson omiliga, ya'ni kuchli inson kapitaliga bog'liq. Shu sababli ham inson kapitalini rivojlantirish masalasi keng qamrovli yondashuvni, uzluksiz ilmiy tahlil va huquqiy takomillashtirishni talab qiladi. Yuqoridagi nazariy asoslar shuni ko'rsatadiki, inson kapitalining davlat boshqaruvi tizimida tutgan o'rni chuqur va ko'p qirrali bo'lib, uning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan mexanizmlarni yaratish va takomillashtirish mamlakat taraqqiyoti uchun strategik ahamiyatga egadir. Shu nuqtayi nazardan, inson kapitaliga asoslangan davlat siyosatini yuritish, har bir davlat organining ustuvor vazifasiga aylanishi lozim. Inson salohiyatiga qaratilgan har bir huquqiy va

tashkiliy choralar – kelajakda ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy o'sish va demokratik rivojlanishning mustahkam poydevoriga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Third Edition. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/H/bo3684031.html>
2. **O'zbekiston Respublikasining Qonuni.** Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida. Qonunchilik palatasi tomonidan 2022-yil 2-martda qabul qilingan, Senat tomonidan 2022-yil 28-mayda ma'qullangan. <https://lex.uz/uz/docs/-6145972>
3. Uzbekistan Human Capital Index 2020. https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/hci/HCI_2pager_UZB.pdf
4. Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Third Edition. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3730/c3730.pdf>
5. <https://www.bibliovault.org/BV.landing.epl?ISBN=9780226041209>

